

ЛАБОРАТОРНИЙ СТЕНД НА БАЗІ МОДЕЛІ ЛІТАКА СУ-27 Т-10, ЯКИЙ ДОЗВОЛЯЄ ІМІТУВАТИ ДИНАМІКУ ЛІТАЛЬНИХ АПАРАТІВ У РЕАЛЬНОМУ МАСШТАБІ ЧАСУ

Кулік А. С., Кописов О. Е., Шаталова М. О.

Національний аерокосмічний університет імені М. Є. Жуковського "ХАІ"

В статті розглядається структура лабораторного стенду з реальним об'єктом Т-10 та обробка даних за допомогою спеціально розробленого програмного продукту, який входить до його складу.

Постановка проблеми. Розвиток науково-технічного прогресу призводить до появи необхідності постійного оновлення наукової бази університетів. Через це за можливістю лабораторії оновлюються, поповнюються новими навчальними установками і стендами. Більшість з них – власної розробки. Цей факт свідчить про довговічність, надійність і зручність у використанні стендів, а також зрозуміле пояснення викладеного студентам матеріалу, тому що практичні заняття сприяють закріпленню теоретичного матеріалу, вивченого на лекціях.

Активну участь у розробці та збірці лабораторних стендів приймають студенти в якості науково-дослідницької роботи. Одним із прикладів є установка "Робоче місце оператора Т-10", до складу якої входить модель Т-10 літака СУ-27, виконана в масштабі 1:5, в рухомому підвісі, мікроконтролерний інтерфейс, персональний комп'ютер і джойстик для управління кутівим положенням моделі.

Постає актуальна задача розробити та підготувати до роботи навчальний стенд на основі моделі Т-10; забезпечити інтерфейс між датчиками кутівих швидкостей, кутівим положенням, лінійних прискорень, які встановлені на моделі, і персональним комп'ютером; здійснювати управління кутівим положенням моделі за допомогою програмних засобів, а також завдяки підключеному джойстику; виконувати обробку отриманих з датчиків даних в реальному масштабі часу, виводити на екран результати експериментів у вигляді графіків, а також зберігати їх на жорсткому диску комп'ютера.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В останні роки проблемі моделювання динаміки літака на персональному комп'ютері присвячено багато теоретичних праць. В деяких з них розглянуті питання застосування реальних пристроїв для напівнатурного моделювання динаміки літального апарата [1].

Не відомі роботи, в яких розглядаються практичні питання використання систем з реальними об'єктами для використання у лабораторних дослідженнях під час імітації руху реального літака. Розробка подібної систем вимагає специфічних інженерних рішень з урахуванням особливостей викладання дисциплін, у яких лабораторний стенд може бути використаний [2].

Мета статті. Пропонується один з можливих варіантів лабораторного стенду з використанням реального безпілотного літального апарату, за допомогою якого можливо імітувати політ літального апарату у лабораторії. Розроблені та представлені апаратна та програ-

мна частини лабораторного стенду.

Основні матеріали дослідження. Літак виконаний за нормальною балансувальною схемою, має інтегральне аеродинамічне компонування з плавним сполученням крила і фюзеляжу, що утворює єдиний несучий корпус. Конструкція суцільнометалева з широким застосуванням титанових сплавів. Фюзеляж типу полумонокок з круговим поперечним перерізом. Носова частина відхилена вниз.

На борту Т-10 є "повновісна" система автоматичного управління (САУ), що вирішує задачі управління і стабілізації режимів польоту. Вона реалізована на операційних підсилювачах і є аналоговою системою. Дані про кутове положення, кутіві швидкості і лінійні прискорення надходять у систему автоматичного управління (САУ) від блоку гіроскопів, що має в своєму складі всі необхідні датчики. Виходячи з отриманої інформації САУ виробляє керуючий вплив, який надходить до приводів елеронів, керма напрямку, стабілізаторів. Сигнал про дійсний стан приводів у якості сигналу зворотного зв'язку повертається в САУ.

Конструктивно-компонувальна схема Т-10 наведена на рис. 1.

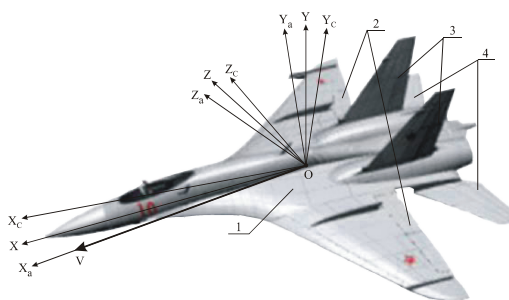

Рисунок 1 – Конструктивно-компонувальна схема моделі Т-10

Основні технічні дані моделі наведені в табл. 1.

Таблиця 1 – Основні технічні дані моделі

Параметр	Значення
Масштаб	1 : 5
Маса, кг	175
Діапазон висот польоту, м	100...11000
Діапазон швидкостей польоту, км / год	35...200

Як видно з наведеної схеми, основними органами управління є кермо напрямку (3), елерони (2) і керма висоти (4), які насправді є стабілізаторами, що відхиляються диференційно. Датчики і САУ розташовані в спеціальному відсіку, який також позначений на рисунку 1 (1). У хвостовій частині знаходиться капсула з посадковим парашутом (на схемі не позначена).

У консолях крила розташовані тяги управління закрилками, в консолях кіля – рулями напрямку, а

вздовж корпусу – рулями висоти.

Органи управління, необхідні для управління за кутами:

- 1) крену – елерони;
- 2) тангажу – кермо висоти, елерони;
- 3) ристання – кермо напрямку.

Кінематична схема, що представляє собою схему розміщення датчиків на борту моделі, представлена на рис. 2:

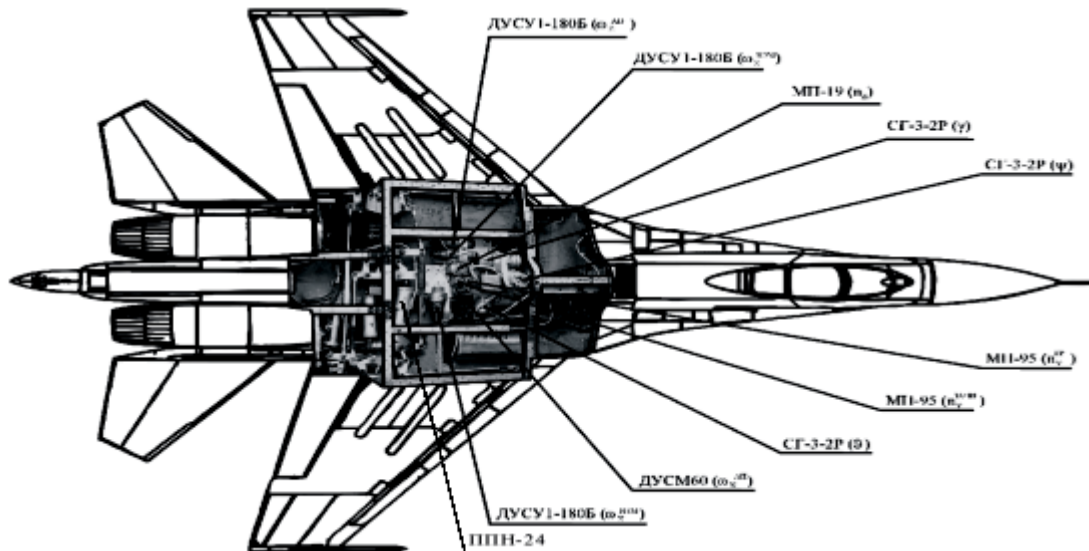

Рисунок 2 – Кінематична схема моделі Т-10

Опис лабораторного комплексу. Зміна кутового положення моделі в рухомому підвісі на кінцевий кут є основою принципу дії лабораторної установки. У склад навігаційної системи входять гіроскопічні датчики кутів орієнтації літака, сигнали від яких визначають кутове положення моделі. Точність отриманих результатів безпосередньо пов'язана з точністю встановленого обладнання на борту літака та аналого-цифрових перетворювачів. Для зміни положення моделі використовуються рульові агрегати РАУ-107А, управління якими здійснюється за допомогою мікроконтролерного модуля на базі контролера АТМЕГА128. Склад комплексу виконано таким чином, що мікроконтролер, отримуючи специфічні інформаційні сигнали з персонального комп'ютера, здійснює управління відповідними виконавчими органами. Також за допомогою мікроконтролерного блоку здійснюється аналогово-цифрове перетворення показань датчиків, встановлених на моделі, і відправка їх на комп'ютер для подальшої обробки.

Також до складу стенда входить джойстик, завдяки якому можна виконувати обертання Т-10 в трьох площинах "вручну", що є більш наочним і інтуїтивно зрозумілим способом, ніж за допомогою програми. Таким чином, розроблений програмний комплекс виконує наступні функції:

- прийом сигналів про зміну положення рукоятки та/або натискання кнопок джойстика;
- отримання даних з датчиків;

- керування кутовим положенням моделі в підвісі;
- обробка і збереження отриманих числових і графічних даних на комп'ютері;
- тривимірна візуалізація отриманих даних.

Зовнішній вигляд лабораторного стенду наведений на рис. 3. Вигляд екранної форми оператора стенду наведений на рис. 4.

Рисунок 3 – Зовнішній вигляд лабораторного стенду

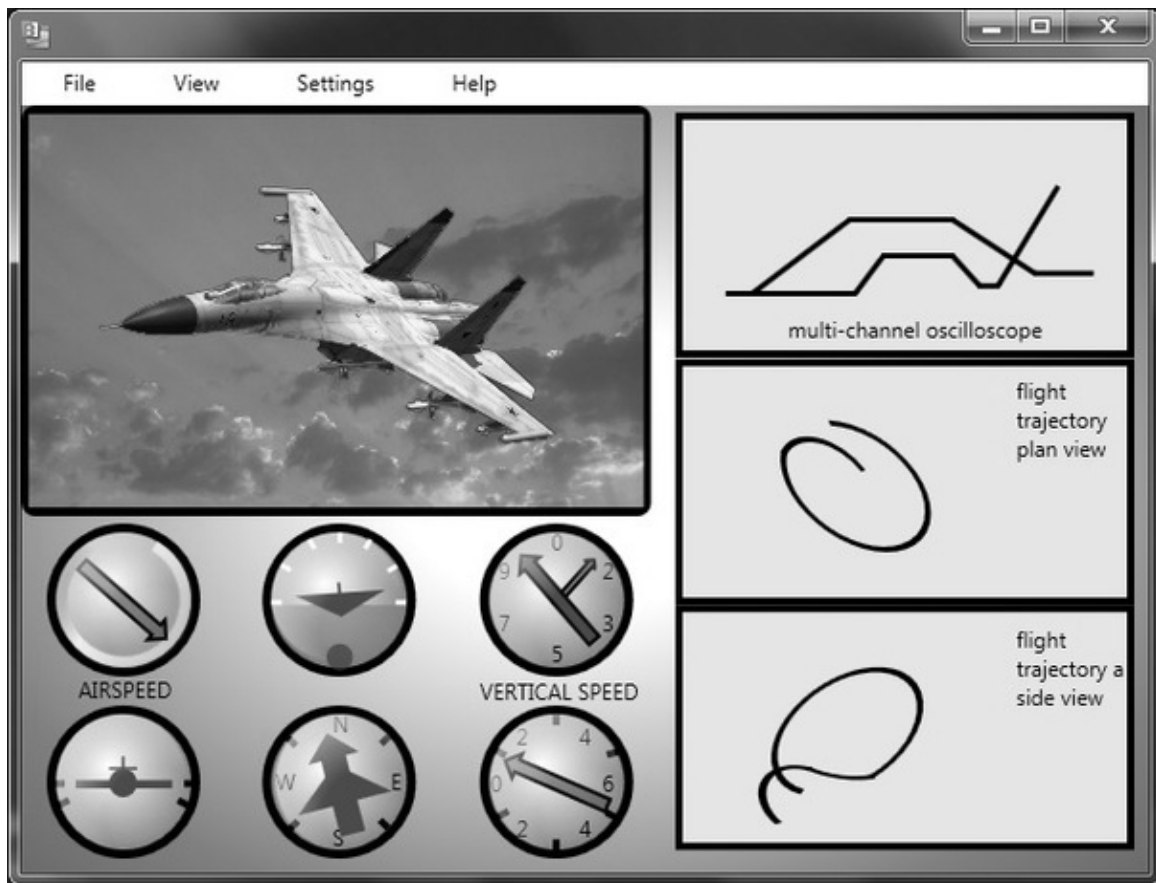

Рисунок 4 – Зовнішній вигляд екранної форми оператора стенду

Висновки. Розроблений лабораторний комплекс є складною системою, що складається з багатьох блоків, і дозволяє здійснювати дослідження навігаційної системи літака за допомогою імітації руху об'єкту в лабораторії. Перевагами стенду є сучасність використаного устаткування, часткова автоматизація процесу навчання, наочність моделі.

Надалі планується розробка більш повної версії програмного забезпечення стенду для кращого сприйняття даних, які поступають з моделі Т-10, а також можливості імітації динаміки різних типів літальних апаратів. Передбачається відправка отриманих даних через мережу на інші комп'ютери в аудиторії для здійснення подальшої обробки.

Список використаних джерел

1. Кулик А. С. Проектирование систем автоматического управления с использованием метода полунатурного моделирования / А. С. Кулик, В. Г. Джулгачков, О. И. Гавриленко, И. Ю. Дыбская, К. И. Руденко. – Харьков: Нац. аэрокосм. ун-т "Харьк. авиац. ин-т", 2007. – 65 с.

2. Распопов В. Я. Микросистемная авионика: учеб. пособие / В. Я. Распопов. – Тула: "Гриф и К", 2010. – 248 с.

Аннотация

ЛАБОРАТОРНЫЙ СТЕНД НА БАЗЕ МОДЕЛИ САМОЛЕТА СУ-27 Т-10, КОТОРЫЙ

ПОЗВОЛЯЕТ ИМИТИРОВАТЬ ДИНАМИКУ ЛЕТАТЕЛЬНЫХ АППАРАТОВ В РЕАЛЬНОМ МАСШТАБЕ ВРЕМЕНИ

Кулик А. С., Копысов О. Э., Шаталова М. А.

В статье рассматривается структура лабораторного стенда с реальным объектом Т-10 и обработка данных с помощью специально разработанного программного продукта, входящего в его состав. Приведена информация об использованных средствах управления и возможности системы. Проанализированы возможные перспективы развития лабораторного комплекса на базе беспилотного летательного аппарата (БПЛА) при использовании в учебных целях.

Abstract

LABORATORY BENCH BASED ON THE SU-27 MODEL T-10, WHICH ALLOWS TO IMITATE DYNAMICS OF FLIGHT VEHICLE IN REAL TIME

A. Kulik, O. Kopysov, M. Shatalova

The article describes the structure of the laboratory bench on the base of aircraft model T-10 and data processing with by means of specially developed software. The possible prospects for laboratory facilities-based unmanned aerial vehicle (UAV) for use in educational purposes.